

**Юрій Васильович Шевченко**директор Василівської гімназії "Сузір'я"  
(Україна, Запорізька область)**ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ У СТАНОВЛЕННІ СИСТЕМИ ДОПРОФІЛЬНОЇ  
ОСВІТИ НА ТЕРЕНАХ УКРАЇНИ  
(ПОЧАТОК ХХ СТОЛІТТЯ)**

**Анотація.** У статті розкриваються історичні аспекти у становленні допрофільної системи освіти в Україні. Автор аналізує основні нормативні документи, архівні матеріали та праці відомих педагогів щодо впровадження диференційованого навчання у школі, розбудові трудової школи та заснуванні професійних консультативних бюро для молоді на початку ХХ століття.

**Ключові слова:** освітній профіль, диференційоване навчання у школі.

**Аннотация.** В статье раскрываются исторические аспекты в становлении допрофильной системы образования на Украине. Автор анализирует основные нормативные документы, архивные материалы и труды известных педагогов по внедрению дифференцированного обучения в школе, развитию трудовой школы и созданию профессиональных консультативных бюро для молодежи в начале XX века.

**Ключевые слова:** образовательный профиль, дифференцированное обучение в школе.

**Abstract.** The article reveals the historical aspects in the development of the profile education in Ukraine. The author analyzes the main regulatory documents, archival materials and works of famous teachers to implement differentiated instruction in schools, the development of employment and the creation of professional school counseling office for youth in the early twentieth century.

**Keywords:** educational profile, differentiated instruction in schools.

**Постановка проблеми та її зв'язок із науковими та практичними завданнями.** Нові підходи до організації освіти в старшій школі потребують її функціонування як профільної, спрямованої на свідомий вибір учнями майбутньої професії. Це створюватиме сприятливі умови для врахування їхніх індивідуальних особливостей, інтересів і потреб, формування орієнтації на той чи інший вид майбутньої професійної діяльності. Профільна школа найповніше реалізує принцип врахування особистісних потреб у навчанні, що значно розширює можливості учня у виборі власної освітньої траєкторії.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної проблеми.** Система організація допрофільної освіти, її ефективність в сучасних умовах були предметом наукового пошуку Н. Бібік, П. Замаскіної, Л. Липової, В. Малишева, О. Моріна, Є. Павлютенкова та ін. Аналіз цих та інших досліджень з проблеми допрофільної освіти дозволяє зрозуміти значення системи ефективної професійно-консультативної діагностики учнів основної школи для їхньої підготовки до свідомого вибору профілю навчання, а у майбутньому – напряму професійної діяльності, що є важливою

частиною життя людини. Але в сучасних дослідженнях, на нашу думку, бракує саме історичного нариса розбудови допрофільної освіти, зокрема, системи її організації на початку ХХ століття. Отже, розкриття історичного аспекту створення системи допрофільної освіти в Україні є **метою даного дослідження**.

### **Виклад основного матеріалу дослідження.**

Проблеми професійного визначення молоді в Україні на початку ХХ століття були дуже важливими, і про це свідчить низка наукових праць та архівних документів, що були пов'язаними із новими підходами до освіти, зокрема, впровадженням та детальною теоретичною розробкою диференційного підходу до навчання. Так, це роботи Л. Виготського, П. Блонського, П. Каптерева, А. Макаренка та ін. видатних вчених ХХ століття. З нормативних документів ми зустрічаємо проект міністра народної освіти П. Ванновського, що датується 1901 роком “Основні положення устрою загальноосвітньої середньої школи” [5, с. 260]. У цьому проекті йшлося про можливість введення додаткових предметів та про розподіл школярів вже з четвертого класу на різні групи, які мають вивчати як загальні, як і спеціальні предмети: “Починаючи з IV класу, учні середньої школи діляться на дві галузі: одні вивчають додатковий курс природознавства і графічні мистецтва, інші ж взамін цих предметів у ті ж години вивчають латинську мову. Загальними для учнів тієї й іншої групи служать наступні предмети: закон божий, російська мова з основними поняттями з логіки, література вітчизняна та загальна, законодавство, вітчизноведження, французька і німецька мови, математика, фізика, космографія, історія вітчизняна і загальна, географія і природознавство” [5, с. 261].

Відзначимо, що цей проект не був підтриманий Миколою II, але у його листі, у якому повідомлялося про відмову, відзначалася необхідність розгалуження та варіативності предметів у навчальних закладах у основних напрямках:

– учні гімназії, що закінчують восьмий клас, та вивчають дві давніх мови (при цьому вивчення грецької мови Микола II не визнавав необхідним для всіх) отримують можливість навчатися у вищих навчальних закладах – університетах;

– учні реальних училищ можуть закінчувати шість класів, але якщо у них є бажання вступити до вищого технічного закладу, то вони мають закінчити сьомий додатковий клас;

– учні, крім гімназій і реальних училищ, можуть закінчити спеціально організовані середні навчальні заклади з закінченням загальноосвітнім курсом при шестикласному складі, і закінчення цього курсу надає право на службу у губерніях тощо.

Крім того, Миколою II наголошувалося про те, що середній технічний і професійний освіті має бути наданий широкий розвиток, оскільки саме ця освіта має задовольняти практичні потреби життя [5, с. 264].

Ці ідеї – визнання необхідності спрямованості освіти на майбутню професію та ідеї трудової школи для вітчизняних педагогів початку ХХ століття були важливими. Відмітимо, що вперше основи побудови трудової школи були запропоновані швейцарським педагогом Робертом Зейделем. Саме він окреслив принципи трудової школи, яка була організована у 1882 році і мала назву колективно-трудова колонія. У школі використовувалось більше двадцяти різних видів виробничої праці. При цьому кожний учень мав детально вивчити одно з ремесел та мати уявлення про

всі інші види виробництва. Заняття трудом потребували певних знань і саме тому їх основним супроводом було художньо-мистецька діяльність та розумові вправи. Так, виправдовуючи заняття ручною працею, П. Блонський писав про те, що школа не має права зневажати такий вид діяльності, але й при цьому не слід їм також дуже захоплюватися. Також П. Блонський вказував на те, що саме трудова школа з школою, що відповідає психології дитини: "Она исходит из инстинктивного стремления ребенка «делать» вещи, но захватывает всякую активную личность ребенка со всеми мыслями и чувствами, воспитывает полного и общественного человека и в то же время, в процессе свободного творчества и процесса дифференциации труда, дает все возможности выразиться личности данного ребенка и предоставляет простор для применения его индивидуальных способностей" [1, с. 113-114].

Такі думки тісно перепліталися із різними зарубіжними концепціями у орієнтації типу особистості на професійне визначення. Зокрема, Едвард Шпрангер стверджував, що педагог має орієнтуватися на типи особистості, з яких основними він називав такі: політичний (той, хто прагне володарювати, керувати тощо), економічний (зі схильностями до господарської діяльності), теоретичний (із здатністю до наукової діяльності), естетичний (із прагненням до мистецтва), соціальний (тип особистості, в якій яскраво виражаються альтруїстичні якості), релігійний. Таким чином, за допомогою такої відомої концепції педагога, що працювали у напрямку професійної орієнтації особистості, її професійного визначення у майбутньому, виборі предметів для навчання, мали орієнтуватися саме на психологічні та ціннісні установки особистості (П. Блонський, Б.Єсіпов та ін.).

Відзначимо, що питання будівництва соціалістичної трудової школи на Україні піднімалось вже у 1919 році, коли Комісією з перегляду та здійсненню єдиної трудової школи при відділі народної освіти Всеукраїнського комісаріату народного просвітництва. Зокрема, про це свідчить архівний документ (листівка) "Основи будівництва вільної єдиної трудовий соціалістичної школи на Україні" [4]. Але якщо ці ідеї на початку ХХ століття підтримувалися та впроваджувалися у організацію трудової школи, то вже пізніше, у 1940 роках у книзі П. Груздева "Педагогіка" такі ідеї використання ручної праці у школі набули гострої критики. Так, П. Груздев писав: "...Швейцарский социал-демократ Роберт Зейдель ... выдвигает типичную для мелкобуржуазного реформиста идею трудового обучения на основе ручного труда, рассматривая его как средство всестороннего развития человека в рамках буржуазного общества, чем Зейдель опошляет и извращает великое учение Маркса-Энгельса о политехническом образовании" [2, с. 79].

Питання становлення системи допрофільної освіти вимагає розгляду багатьох форм навчально-виховного процесу, серед яких питання організації консультування щодо свідомого вибору профілю навчання є ключовим. Так, розглядаючи правові документи в історії освіти України, ми бачимо, що вперше питання організації консультування, що пов'язані саме із вибором майбутньої професії в Україні, було закріплено Постановою Ради народних комісарів УСРР № 198 "Про ради й бюро професійної консультації і професійного добору" (від 25 вересня 1929 р.), що було оголошено у газеті "Вісті ВУЦВК" 28 вересня 1929 р. під номером 225 [3]. Вперше метою існування та впровадження такої форми роботи було керівництво й регулювання справою професійної консультації й професійного добору

безробітних підлітків, які на той час не мали можливості виявити власні здатності та знайти власне призначення у житті. Рада народних комісарів УСРР, головою якої на той час був О. Сербиченко, поставила за необхідність організацію центральної й округової ради професійної консультації й професійного добору. Центральна рада, згідно із постановою, мала перебувати при Народному комісаріаті праці УСРР, а до її складу мали входити представник Народного комісаріату праці УСРР (голова) й по одному представнику: від Народного комісаріату освіти УСРР, Вищої ради народного господарства УСРР, Всеукраїнської ради професійних спілок, Ленінської комуністичної спілки молоді України, Українського науково-дослідного інституту педагогіки, Всеукраїнського інституту патології й гігієни праці при Народному комісаріаті УСРР. Отже, як бачимо, система, яка розбудовувалася на той час, мала включати не тільки представників різних професій, але й забезпечувати науково-педагогічне забезпечення даного процесу, створювати цілісну мережу, яка б мала на високому професійному рівні виконати поставлені завдання – забезпечення свідомого вибору професії безробітними підлітками. Таким чином, ми бачимо законодавче закріплення системи соціальної взаємодії в Україні для вирішення цієї важливої проблеми. Саме такий підхід мав вирішувати розробку інноваційних для того часу форм взаємодії системи освіти із потенційними роботодавцями, професійними спілками та іншими організаціями, у тому числі і молодіжними. Така Постанова, як на нашу думку, розв'язувала також і завдання переведення потенційних форм соціальної взаємодії в актуальні, що мало б забезпечувати розвиток позитивних змін як у соціальному, так і у економічному плані. Була створена спеціальна комісія, яка мала вирішувати різні проблеми, серед яких можемо назвати й суто організаційні, а саме: вироблення схеми розміщення житлових масивів на території Донецького Басейну, ґрунтуючись на перспективах його розвитку; детальне вироблення завдань й програм для розробки планів окремих міст, розгляд матеріалів для організації конкурсу на проектування нових міст у Донецькому Басейні; розроблення і подання на розгляд Уряду фінансовий план будівництва нових міст у Донецькому Басейні тощо.

Також у даній постанові йшлося про те, що Комісія мала право організувати спеціальний технічний апарат для виконання покладених на неї завдань, а так само використовувати для цього інші організації й поодинокі особи, на основі спеціальних з ними угод. Але при цьому було і таке розпорядження, про те, що ці органи – центральна й округова ради професійної консультації і професійного добору не мали права втручатися в оперативну діяльність та науково-практичну роботу відповідних установ Народного комісаріату охорони здоров'я УСРР і Народного комісаріату освіти УСРР у царині професійної консультації і професійного добору. Таке розпорядження, на нашу думку, вказувало на певні обмеження у діяльності центральної й округової рад професійної консультації і професійного добору.

Тем не менш, фінансове забезпечення впровадженням таких робіт передбачалося за рахунок одержання спеціальною Комісією коштів від зацікавлених в цих роботах державних установ і господарських органів, а так само з асигнувань з державного бюджету. Важливим пунктом у фінансовому забезпеченні було також і те, що зазначені кошти, згідно з Постановою, мали витратитися за кошторисом, який затверджувався Головою ради народних комісарів УСРР.

**Висновки та перспективи дослідження.** Отже, ми бачимо, що в Україні на початку ХХ століття тенденція у становленні специфічних напрямів щодо розбудови системи допрофільної освіти та навчання (впровадження диференційованого навчання школярів у основній школі, розбудова трудової школи, створення системи професійних консультацій та професійного добору безробітних підлітків у різних куточках України тощо) попри революційних подій та соціально-економічних зрушень поступово набувала стійкого розповсюдження. Перспективою дослідження є розгляд тенденцій у розвитку системи допрофільної освіти у середині ХХ століття.

### Література:

1. Блонский П.П. Трудовая школа В 2.ч. – Ч.1. / Павел Блонский. – М.: Литературно-Издательский отдел Народного комиссариата по Просвещению, 1919. – 115 с. – (Серия по теории и практике Единой трудовой школы).
2. Груздев П. Н. Педагогика / П.Н. Груздев. – М.: Гос. учебно-педагог. изд-во, 1940. – 622 с.
3. Збірник Законів та розпоряджень робітничо-селянського уряду України за 1929 рік. – Харків: Укрголовліт Третя друкарня ім. т. Фрунзе Держтресту “Харполіграф”, 1929. – 1172 с. – (Офіційне видання Народного комісаріату юстиції).– Відділ 1. Ч.3. – С. 725-1133.
4. Основы строительства свободной единой трудовой социалистической школы на Украине [Листівка] : / Отдел Народного Образования Всеукраинского Комиссариата Народного Просвещения. Комиссия по пересмотру и осуществлению - единой трудовой школы. – [Киев]: І-я Советская Типография, [1919]. – 1 арк. з зв. в 2 стп.
5. Хрестоматия по истории педагогики / Под общ. ред. С.А.Каменева. – М.: Государственное учебно-педагогическое издательство, 1936. – Том IV. История русской педагогики с древнейших времен до Великой пролетарской революции. Часть II. – 1936. – 518 с.